

Ezerkilencszáznegyvennégy

Ma már nem emlékszem, mikor és milyen úton-módon: olvastam-é, hallottam-é, vagy talán tanultam is, de még egykori tanulókoromban meggyökeresedett bennem, hogy a pusztai arab embert arra kötelezi az ő külön, ősi, törvényszerű hagyománya, hogy fedelet és védelmet adjon az arra szoruló utasembernek, akár ismeri azt, akár nem, akár barátja az, akár ha halálos ellensége is.

Felnőttkoromban aztán, hogy esztendőről esztendőre s évtizedekig sokat és sokfelé barangoltam szerte Erdélyben, e barangolásaim tapasztalatai alapján meggyőződtem, hogy a vendégjognak ez a parancsoló törvénye nem monopóliumuk a pusztai nomád araboknak, mert ugyancsak régi és máig is még jórészt érvényesülő szigorú erkölcsi kötelezettsége a mi magyar és román népünknek is. (A szász néppel kapcsolatosan ilyen természetű tapasztalataim nincsenek, annyit azonban megállapíthatok, hogy a szász portát még napvilágnál is a szorosan zárt kapu jellemzi.)

*

1944-ben történt, december havában, karácsony ünnepe előtt talán egy héttel.

Túl voltunk már a Horthy-rezsim kurta egyhetűs farsangján és hosszú, négyesztendős, kálváriás börténjén. Túl a fojtogató szorongáson is, mellyel a bizonyosan bekövetkező leszámolás reánk zúduló iszonyúságát vártuk. És túl voltunk végre már a felszabadulás mindennél hatalmasabb, lelkeket megrendítő élményén is.

De nem voltunk túl az évtizedek óta szított s a négyéves, kényszerű háború nyomorúságával, valamint a belső politikai tusakodások mérgeivel is táplált vak gyűlöletek meg-megújuló kitörésein, az ököl, bunkóbot és fejsze esztelen és felelőtlen dühöngésein.

Mondom: az 1944. esztendő december havában történt, amikor az élet és a tulajdon még nem volt biztonságos az elhagyatott téli falukon, de a város félreesőbb utcáiban sem. És a hosszú szürkületekben és éjszakákban a védtelenség kínos érzésével, zárt és eltorlaszolt ajtók és elsötétített ablakok mögé rejtőzött az ember.

Ilyen szennyesen szürke, nyirkosan fagyos decemberi napon Sztánáról Kolozsvárra szekereztem a négy esztendővel ezelőtt cinikus számítással diktált és alig két hónapja felszámolt úgynevezett „bécsi határ” menti országúton. Egy-egy zsák kenyérgabonával, illetve krumplival, néhány vedlett, ócska bútorral meg egy papirosbőröndbe gyömöszölt ruhaneművel megpakolt rokkant igásszekéren. A két kicsi, borzas mokánylovacska ócska, toldott-foltozott székel hám meg csikókantár, és a szekéren ketten: a bábonyi Antal Ferenc – aki a lovakat hajtotta – és jómagam. A fogat – velünk együtt – olyanformán festett ugyan, mint az ócska ruhát, csontot-rongyot gyűjtögető handlézsidóké, de még így is aggodalmaskodtunk, sőt bevallom – féltünk. Mert a lófogatokat – még napvilágnál is – sokféle formában érhetette baj kinn az utakon, különösen amelyiken mi szekereztünk: Hunyad és Kolozsvár között, a kelet–nyugati nemzetközi betonúton. A háborús front ugyan már túl volt rajtunk, de nyugati tőszomszédságunkban még makacsul harcoltak a fasiszták, fogatunkat tehát útközben elkaphatta egy hirtelen katonai rekvirálás. Az útba eső falukban – szerencsére ilyen nem sok volt – akkor még ún. „Maniu-gárdák” garázdálkodtak – rendtartás címén, s híre járt, hogy az út menti téli erdők és elhagyatott, puszta épületek éhező katonaszökevények és hajléktalan, kétségbeesett csavargók búvóhelyei.

De vállaltam ezt az utazást, mert kellett akkor az élelem, és kellett a ruhanemű, és jó volt a kiselejtezett bútor is nekünk, akik – vidékről menekült nincstelen család – egyik napról a másikra tengődtünk csak a kenyértelen, fagyoskodó, kifosztott városban, ahol még alig pislogott a puszta élet is. Én tehát muszájból vállaltam ezt az utazást, a csa-

ládomért, útitársam pedig vállalta becsületből, mert régi jó emberünk volt, és talán a hitvány téli napszámért is, mert szegény és kárvallott ember volt...

Decemberben kurták a nappalok, és 45 kilométer hosszú az út... Nekünk pedig világosságban kellett beérnünk Kolozsvárra, mert sötétedés után a városba be vagy belőle ki senki civil ember nem mehetett. Így hát jóval szürkülődés előtt indultunk, és ahogy számítottuk, hajnalra már a nagy úton kocogtak lovacskáink. S nem történt semmi baj. Sehol nem tartóztattak fel, senki utunkat nem állotta, és nekünk sem kellett sehol megállanunk – Gyaluig. Ott ijedtünk meg először, amikor a község elején egy muszka őrjárat igazoltatott. De írásaink rendben voltak, sőt román és magyar szövegük mellett orosz szövegük és pecsétjük is volt, Így hát utunkra engedtek, és mi megkönnyebbulten és szégyenkezés nélkül hallottuk a bizonyára fogatunkat és minket illető csúfondáros katonakacagást. S így szinte-szinte vidáman már benn kocogtunk a község szívében, amikor megtörtént a baj. Ott, a régi nagy fogadónál, ahol kanyarodik is, lejtős is az út, magasan megrakott, otromba teherautó jött velünk szembe. Ez még nem csinált bajt, mert szépen kitértünk az út legszélére, és bevártuk, amíg elpöfögött mellettünk. De akkor, az újraindulásnál az egyik gyenge hátulsó kerekünk nekifarolt valahogy egy kerékvető kőnek, és – összerokkant.

Nem különleges eset ez, előfordul szekeres utazásnál, és még szerencse, hogy a községben történt, ahol ösmerősöktől kölcsönkereket lehetett kapni másnapig, mikorára az összerokkant kereket megreparálja a kerekes, aki nem is egy volt Gyaluban. Szegény lovacskáinknak bizonyára jól is esett ez a kényszerű megállás: megetethettük és megitathattuk őket. Viszont: jó másfél órát elvesztegettünk a nappalból.

A lónai fogadónál már sejtettem, de mire Fenest szerencsésen elhagytuk, bizonyosan tudtam, hogy a baj elkerülhetetlen, a késedelmet nem hozhatjuk be: besötétedünk. Besötétedtünk szinte közvetlenül Kolozsvár előtt, s így a városba aznapon nem juthatunk be.

Ezt morogtam oda tehetetlen elkeseredésemben útitársamnak (aki ezt valószínűleg éppen olyan jól tudta, mint én), mire Ferenc válasz nélkül az út szélére hajtott.

– Hóó! – szólott a lovaknak, s letette kezéből a gyeplőt s az ostort. S hogy a lovak megállottak, lemászott a szekérről, a lovak fejéhez lépett, megcibálta istenesen a fülüket, s azután a maga kopaszodó fejét is megvakarta a kuca mája alatt. Majd előkotorászta pléh dohányosbúkszáját, gondosan cigarettát sodort, reágyújtott, s csak mély szírpantás után szólalt meg:

– Szállást kell keressünk éccakára.

Az egykori Zöld Sapka fogadó tájékán állottunk volt meg, valahol középtűt Fenes és Kolozsvár között, a nyílt országúton. Ezért hát azt kérdeztem:

– Nincsen valaki ösmerőse Fenesen?

Mert Antal Ferenc földmíves ember volt ugyan, de a maga másfél holdas gazdasága mellett az esztendő megfelelő időszakában alkalmi – de konjunktúra esetén hónapokig is – fuvarossá alakult, és az évek hosszú során sokfelé jártában-keltében sok ösmerőst, cimborát szerzett az utak mentén.

– Volna ott kettő is – válaszolta –, de visszafelé az úton nem szeretnék menni, mert az nem szerencsés... Hanem – tette hozzá, és megint megvakarta a fejét – itt is laknak emberek, hát megpróbáljuk itt.

Valóban, innentől kezdve a városig, a Szamos felőli oldalon az egykori szántóföldek út menti szalagja fel volt parcellázva, a telekparcellák jó része be is volt építve kicsi lakóházakkal és melléképületekkel vagy valamilyen megkezdett épülettel, némelyik telek csak be volt kertelve. De most minden telek kihalt, és minden ház sötét volt. Sehol élet nem mozdult, világ nem világított. Igaz, hogy az előttünk terpeszkedő város is vaksötét volt: az elsötétítés és az éjjeli tilalom rendelkezései szigorúak.

– Hát akkor próbáljunk – javasoltam én is, mire Ferenc azonnal, a tapasztalat és a megszokás biztonságával határozott is:

– Indulok, s a mérnök úr hajtson csak csendesén utánam.

S indult a legelső bekerített és beépült telek felé. A kiskapu kilincsét megpróbálta, a deszkakerítés hasadékein keresztül bekémlelt az udvarra, a nagykaput is próbálta. Aztán továbbment a következő telekhez, majd a harmadikhoz. Én hajtottam hűségesen utána. De mindenütt halottas csend és mozdulatlanság. És sötétség. Mind sűrűbb sötétség.

S akkor... egyszerre... egy szempillantásra csak, mintha valahol a közelben valami villant volna. Vagy csak a szemem káprázott? De hallom a Ferenc dörögő hangját:

– Ott valaki jár. – És sietve megy is már a negyedik telek felé.

– Halló! – mondja hangosan, és áll az alacsony kerítésnél. Aztán hangosabban: – Halló, testvér!

S hallom messzebről valahonnan a választ:

– Cine acolo? Ki van ott?

– Utasemberek... Csak kérdezni szeretnék valamit...

Erősödő, csikorgó lépéseket hallok, s azután látok is: benn az udvaron, de már közel a kerítéshez, ember áll. S szól is:

– Lószekér... Mit akarsz?

– Tudni akarnám, melyik itt a Kozma György háza. Itt kell legyen valahol. De ez az átkozott sötétség... Ezt akarnám tudni csak.

– Kozma?... Azt mondod, hogy Kozma György?... Azt keresed?... S most, éccaka?

– Éppen azért. Messziről jövünk, s megkéstünk. A városba már nem mehetünk be.

– Oda ma nem.

– Tudom. De itt az útban sem maradhatunk. Kozmánál szállást kapnánk.

– Ezért keresed?

– Ezért hát. Jó cimborám az... Fuvaros... Egyes fogatja van.

– Ismered a házat? Milyen volt?

– Szállottam benne egyszer. Van öt esztendeje is. De valahol itt volt a ház. Istállója is volt meg színje. Olyanforma, mint ez itt. Egészen ilyenforma volt a telek s a ház is.

– Hiszem... De én nem ismerem Kozma Györgyöt. Itt a szomszédban nem lakik ilyen nevű ember. S öt esztendő nagy idő... Sok minden történt azóta... Változott... De Kozma Györgyöt én nem ismerem.

– Baj. Nagy baj nekünk. Itt az úton nem maradhatunk éccakára.

– Nem volna tanácsos.

– Ugye nem?... Valahová be kell álljunk...

– Ugyan be hajnalig, az igaz.

– A lovaknak is pihenés kellene. Ötven kilométer nem kevés.

– Sok. Meg kell keressétek Kozma Györgyöt. De én nem tudom, hol lakik. Ha ugyan itt lakik még. Na, isten áldjon, s jó szerencsét...

Egy kurta percig csend. Aztán kavics csikorog benn: fordul az ember.

– Megállj, uram. Egy szempillantásra csak.

– Mi az? Mit akarsz még?

– Mondd, nem adhatnál nekünk szállást az éccakára te, uram?

Mintha elkacagta volna magát az ember. De aztán hallom és látom is, hogy jön közelebb.

– Hogy én adjak nektek szállást? A mai világban?... Idegeneknek?...

– Én adnék a helyedben, ha megfáradt utasember kérne. Nálunk ez a szokás.

– Lehet... De én nem ösmerlek. Ma sokféle ember kószál. Nem tudhatom, kik vagytok.

– Láthatod: tolvajok nem vagyunk. Én földműves ember vagyok, s a szekéren aki van: mérnök.

– Hiszem, ha mondod. Elhiszem. De mégsem lehet.

– Bár az udvaron. A kerítésen belül. Az úton nem maradhatunk.

– Aztán mi van a szekereteiken?

– Kevés krumpli meg gabona. Ruhanemű s bútorféle. Ócskaságok. S van igazolásunk is. Megláthatod.

– Nézi az ördög... Hanem megállj. Te magyar vagy, érzem a beszédeden.

– Igaz.

– S hát a mérnök a szekéren?

– Az is az.

– Na, látod!

– S olyan nagy baj az?

– Nem azt mondtam. Csak éppen, hogy jobban szerettem volna, ha románok lennétek. De hát...

Megmozdult, s hallottam, ahogy motoszkál a kapun. Aztán csattant a retesz, ahogy hátrátolta. És nyílt a kapu.

– Hajtsál be, uram – mondotta most felém.

– Köszönöm – szólaltam meg első ízben én is, és az árok hídján át behajtottam az udvarra. Utánam az ember azonnal és gondosan betette és bereteszelte a kaput. S most leszállottam a szekérről.

A szekérgörgést nyilván meghallották a házban, mert a tornácra nyíló ajtó megnyílt. Csak egy kicsit, és a keskeny résen világosság csíkja hasított az udvar sötétségébe. Asszonyi hang szólott ki az ajtón. Románul.

– Mi az, Mihály? Miféle szekér hajtott be?

– Ne kérdezz sokat most, hanem küldd ki Jozsifot, segéljen... Siesetek, és húzd be már azt az ajtót.

Csukódott, majd megint nyílt az ajtó, s egy legényecske jött ki.

– Húzássátok a szekeret a színbe, és fogjatok ki. A sötétben is ki lehet fogni. A lovak elférnek a pajtában, s ott meggyújthatod a lámpást. De vigyázzatok, s eloltsátok, ha elkészültetek, nehogy valami bolond patrul világosságot lásson meg. A hámok is mehetnek be a pajtába. Aztán az ajtót ne felejtsd bezárni. A lakattal, Joszif, azzal.

Nézte, ahogy Ferenc és a fiú elhúzták a szekeret hátra és be az istállóhoz ragasztott színbe, és kezdték kifogni a lovakat. Aztán hozzám fordult:

– Ez megvan, uram, s bemehetünk a házba. Megfáztam.

Indult, és én utána. A házba.

Ott benn világosság volt és meleg. Gyenge világosság, szemet csípő füstös meleg és kozmás szegényszag. Egyik szegletben kicsi, fekete vasspór, hosszú, fekete bádoggürtővel, mellette deszkából összeeskábált tálasféle. Más szegletben vetett ág. Fal mellett vedlett kanapé, előtte asztal és három szék. A falakon néhány fénykép rámában, egy óra és konyhalámpa. A bejáró falon ajtó és ablak, és a szomszédos falon is ajtó az utca felőli szobába. Más egyéb aztán nem is igen volt ott.

A spór mellett bizonytalan korú, szigorú nézésű ösztövé asszony állott, bekötött fejjel, sötét házi ruhája fölött gyapjúsztetter, mellette süldő leányka, ugyancsak szztetterben. A spór alatt összegömbölyödve lompos szőrű, tarka kuvaszkutya. S úgy éreztem, hogy a szemek engem bámulnak kíváncsian, kicsit riadtan, sőt ellenségesen. A kutya nem mozdult, de gyanúsan morgott.

– Jó estét adjon Isten.

Visszaköszöntek halkan, alig érthetően.

– No, uram, mérnök úr, vesse le a kabátját, és üljünk le. Melegedjünk egy cseppet. Kicsit szegényesen vagyunk, s jobb helyre nem ültethetjük a vendéget. A szobában még hideg van.

Letelepedtünk az asztal mellé, és egy ideig csak néztük, vizsgálgattuk egymást. Az én gazdám olyan középkorú forma, zömök s kerek, borotvált képű ember volt, olyan orcával, aki semmit sem mond. Középen elválasztott haja ezüst szálakkal kevert, és apró szeme fekete és csillogó. Tarka inge nem kifogástalanul tiszta, de nem is szennyes még. Nyaka körültekerve gyapjúsállal, amelyet benn sem vetett le. Kabátja szürke városi kabát, alatta vastag gyapjúszyetter, sötét pantallónadrágja nehéz csizmákba belegyúrva. Jó szabású, vastagocska gyűrűsujján jegygyűrű, mutatóujján nagy kövű pecsétnyomó gyűrű, nem örökölt jószág, csupán boltban vásárolt tömegáru, de aranyból.

Nehezen indult a beszéd, és közben el-elakadt. Beszéltünk az időjárásról, az élet lassú indulásáról, hogy a városban miért nincs élelem és tűzifa, só és petróleum, de sok a szemét, és sötét a város még mindig. Aztán elmeséltem mai utazásunkat, balesetünket Gyaluban, amit – úgy vettem észre – az asszony és a leányka is érdeklődéssel hallgattak. S ezzel kapcsolatban most újra megköszöntem, hogy éjszakára befogadott.

Gazdám legyintett:

– Hagyja, uram, a köszönést. Rendes időben az volt a becsület, tudom. Falusi fiú vagyok, és a mi kapunk a régi időben nem volt zárva, mint most az enyém és mindenkié. De a mai idők zavarosak, veszedelmesek, és hát ma nem vagyunk berendezkedve vendégre, mint voltak szüleim vagy én is valamikor. Láthatja: bútorunk szedett-vedett, négyen vagyunk, s ágyunk itt egy, a másik szobában is csak egy, de azt a szobát ritkán fűtjük, mert a fa drága... Nyomorúság ez, uram. Több mint szegénység: nyomorúság...

– Nem újság ez ma – próbálom nyugtatni –, s nem szégyen. Sokan vagyunk így. De a fő, hogy élünk. A rend is helyreáll, s lassan-lassan helyrejövnék.

– Rend? Azt mondja az úr, hogy rend? Ki csinálja azt meg itt? Ki akarja itt azt ma? – S a gazdám hangja minden szónál hangosabb és izgatottabb. – S miféle rend lesz itt, ha ugyan lesz? A miénk-é? A mi rendünk? Nem, uram, ez nem lesz rend, és nem lesz a miénk, hanem azoké a...

– Mihály!... Hallgass, Mihály! – hallom a tűzhely mellől a kemény, rekedtes asszonyhangot.

– Mi az, Mária? Mit akarsz?

– Semmit... Semmit... Csak éppen szólottam...

– Jól van! Jó, jó!... Tudom, mit akartál mondani... Igazad van... Na, de jönnek is.

Nyílt az ajtó, és jött Ferenc meg a legényecske. Ferenc hozta a pokrócokat meg az elemózsiás átalvetőt, a fiú kezében lámpás, és egy lakatkulcsot adott át apjának.

– Bezártad jól? Helyes! A lámpást vidd be a szobába, és hozz oda fát. Tüzet rakjatok ott, a vendégek ott alusznak. Mária, hallod?

– Csak egy ágyunk van ott, tudhatod, Mihály. És se huzat, se paplan – mondja az asszony.

– Van szalmazsák és párna is. Pokrócuk van, látod. A mérnök úr az ágyban hál, a frátje a földön. Szalmát adhatunk.

– Kimehetek a pajtába – jegyzi meg Ferenc.

– A pajtában a fiam alszik – mondja a gazda határozottan. – Te, frátje, itt alszol.

Ferenc nem folytatta, hanem az átalvetőből üveget vett elő.

– Valami poharakat kérek. Étél előtt s most télben jó lesz ez nekünk.

Hozta a gazda a poharakat, és Ferenc töltött. Koccintottunk egymás egészségére. A gazda megjegyezte:

– Jó ital.

– Seprő – mondja Ferenc –, idei főzés, s most orvosság.

– Jó orvosság – kacag a gazda, és Ferenc tölti a második poharat. Aztán veszi elő az átalvetőből a kenyeret is. – Várjatok az evéssel még. Valami meleget kell elébb egyetek, s a feleségem vitt is már tányérok a szobába. Én is veletek eszem. A tűz ég-é, Mária? Ott fogtok aludni, azért.

– Ég – mondja az asszony.

Átmentünk a szobába. Az ajtót nyitva hagyta maga után az ember.

– A melegért és a világosságért. Kevés a petróleum. A fával is spórolni kell.

...A forró leves jólesett, a kenyeret a miénkből vágtuk, s hárman ettünk a gazdával, a többiek nem ültek be ide. Bizonyára kinn esznek

majd. Leves után húst ettünk, és túrót, amit az útra hoztunk. A gazda adta a hagymát és sót, amit mi nem hoztunk.

Ettünk sok beszéd nélkül, és a gazdánk a negyedik poharat hajtotta fel. Látszott, szereti a pálinkát, orcája megpirult, és egyre beszéde-
sebb lett.

– Látod ezt a nyomorúságot, uram? Mert én látom, napról napra. S nem látom a jobbra fordulást. Nem hiszem, hogy jóra fordulhat, ha ezek parancsolnak. Láttad a feleségemet? Kínlódik s tönkremegy. Nem szokta ezt, nem így voltunk mi. Parasztfiúnak születtem, de tanul-
tam. Tanító lettem. De az sovány kenyér, és a városra akartam ke-
rül-
ni a sárból. Felmondtam a tanítóságot, adóhivatalhoz kerültem és
hamarosan Kolozsvárra. Jól kerestem. Megnősültem, házat vettünk.
Négyszobásat a tisztviselőtelepen. Szép kert, vízvezeték, villany, für-
dőszoba. Bútorok, szőnyeg, kép, minden. Szereztünk, vásároltunk,
pénzünk volt. Minden volt. Szép volt, jó volt, na!

A poharak tele voltak, koccintottunk, ittunk, és a gazdánk tovább
mondta:

– Aztán befogták a Kapitányt. * S lelőtték, és akkor még sokukat le-
lőtték... Megijedtem; akkor először... De nem lett semmi baj... Aztán
az átkozottak kettévágták Erdélyt, s a felét a magyaroknak adták. A bi-
tangok... Tordára futottunk, s ház, bútor, minden itt maradt. S ott
nem kaptam vissza az állásomat. Pedig megilletett volna: „refugiat”
voltam, vagy mi? Elcseréltem a házat egy magyarral, aki meg onnan
futott ide. Nem mondom: jó kis ház volt, az utcára bolttal. Italmérést
szereztem, bodegát nyitottam. Amim volt, mind beleraktam. De gyen-
gén ment, sok volt a bodega Tordán, vagy talán a pénzem nem volt
elég. Nem tudom, de az üzlet gyengén ment. Mindegy... Akkor már
négy gyerekem volt: három fiú és ez a leány. A legidősebb fiam mecha-
nikussegéd volt, és jól keresett már, amikor be kellett rukkoljon. S kinn

* Kapitány – a román fasiszta szervezet, az ún. Vagárdá alapítójának és vezérének, Zelea Codreanu-nak volt ez az elnevezése, mint Mussolininek a Duce. Amikor a Vagárdá felszámolására került a sor (kb. a 30-as évek vége felé), Codreanút letartóztat-
ták, és az egyik börtönből a másikba kísérése alkalmával, azon ürüggyel, hogy mene-
külni próbál, lelőtték.

a fronton, valahol a Kubánnál csak eltűnt... Fogoly-é, halott-e? Nem tudom... Na tölts egy ital pálinkát...

Ivott. Egy hajtásra kiitta az italt.

– Aztán eljött negyvennégy. Tordára betörtek a magyarok. Háromszor foglalták el, háromszor nyomták vissza őket a miénkek. Közben ágyúból, repülőből mindenfelől omlott reánk a bomba, a gránát... S amikor harmadszor futottak ki Tordáról a honvédek, akkor halt meg a másik fiam. Ott az udvaron, a szemem előtt. Egy menekülő honvéd vágta hozzá a kézigránátot. A fiú állott az udvaron, és a honvéd az utcáról, futtában belevágta... Tölts egy pohárral...

Hallgattunk mind. A gazda az asztalra könyökölt, nem nézett reánk, valahová a messzeségbe meredt a szeme.

– És amikor azt hittem már, hogy vége a pokolnak, egy bomba a házba vágott. Úgy belevágott a közepébe, hogy nem maradt belőle semmi. Mi a kertben voltunk akkor, a veremben, mert a ház alatt csak kicsi pince volt, és az tele itallal meg mindenfélével... Aztán, hogy Kolozsvárról is kitakarodtak a magyarok, oda költöztünk vissza. A régi állásomat visszakaptam, hát visszajöttünk ide...

– S két hét múlva – te is tudod jól, hogy miért – megint csak állás nélkül maradtam... De én nem futottam innen akkor. Tordára nem volt miért visszamenni, hát itt maradtunk Kolozsváron állás nélkül. Mindenünket, amink csak volt még, eladtuk; kiárendáltam ezt a házat, és vettem lovat meg szekeret. Fuvaros lettem, testvér, fuvaros. Abból élünk. S láthattad: mint a kutya, a kivet, koszos ebek... Tölts, testvér!

Állott már ekkor, és kiabált. Aztán kiitta poharát, és úgy csapta azt le, hogy a mi tele poharaink felborultak, és a pálinka belőlük végigömlött az asztalon.

– Mihály!... Hallod-é, Mihály? – hallom a kemény hangot, és az aszszony ott áll a nyitott ajtóban.

Egyszerre csend! Csend, és a gazdánk lassan az ajtó felé fordul.

– Mit akarsz, Mária?

– Emberek jönnek a város felől, Jozsif mondja. Úgy gondolja: katonák. Ügyeli őket Jozsif.

Csend, csend. S gazdánk keze fejével törüli izzadó homlokát. Aztán körülnéz. Zavarodottan s kicsit mámorosan is. Aztán megfordul, és szó nélkül indul az ajtó felé. Ott még visszafordul:

– Körülnézek az udvaron – mondja egészen csendesen. – Aztán ágyazhattok is. Neked, testvér, hozok szalmát... Hagyd csak, hozok én. Hagyd csak. A fiam velem jön, úgyis a pajtában alszik...

Elment. Összeszedték a holminkat. Pokrócot terítettem az ágyra. Ferenc fát vetett a tűzre. Az asszony is bejött, és leszedte az asztalról a tányérokat és poharakat. Szó nélkül. Vízet hozott egy kantában és tiszta poharat. Aztán jó éjszakát kívánt, és kiment; az ajtót nem húzta be egészen maga után, hogy valami kis világosságot mi is kapjunk.

Az ágyra terítettem pokrócomat, felhúztam az órám, és kivettem az asztalra. A kiskabátomat is levettem, és lehúztam a csizmámat. Aztán ledőltem az ágyra, és magamra húztam a télikabátomat.

Jött a legényke, jó kötés szalmát hozott be, aztán jó éjszakát kívánt, és kiment. S most Ferenc is megágyazott: elterítette a földön a szalmát, s fejpárnának bekecsét hajtogatta össze. Aztán lerúgta csizmáját, magára csavarta pokrócát, és lefeküdt...

*

Idegen helyen s kimerülten nehezen tudok elaludni. Most is így jártam. Fáradt voltam és álmos; kinyújtózkodtam, a szememet behunytam, de sokáig hallottam még a szokatlan, idegen hangokat a másik házból: az asszony halk, rekedtes duruzsolását, a leányka susogását, halk lépéseket, edényzörgést. Benn egér kezdett kaparászni. Valahol messze kutya ugatott. S egyszer nehéz teherautó robogott-csörömpölt el kinn az úton, rezegetek tőle az ablakok...

Aztán nehéz, közeledő lépések az udvaron. Nyílt a külső ajtó, és csukódott. Megint lépések, de már benn a házban, és hirtelen éles világosság. Kinyitottam a szememet; ágyam előtt a gazda áll, leteszi az égő lámpást az asztalra, s halkán dörmög a hangja:

– A testvér alszik, de mérnök uram, látom, nem... Nem akarnám az álmát elvenni, de azért kérdeznék valamit. Ott kinn az udvaron jutott eszembe, s meg kell kérdezzem.

– Kérdezze csak.

– Hány esztendő, mérnök úr?

– Hatvanegyet töltöttem ebben a hónapban.

– Úgy. Öreg ember hát. És tanult ember, diplomás. Azon gondolkodtam ott kinn, az udvaron s a pajtában, hogy miért vállalkozott erre az utazásra, rázós, rossz szekéren, télen s a mai nyomorúságos és féltelmes időben, amikor az emberélet olcsóbb, mint a csirke élete... Érdemes volt? Hogy behozhassa azt a néhány kiló krumplit és gabonát, ócska ruhát és bútort? Érdemes volt-e ezt az utat reszkírozni?

Gondolkodtam, hogy mit felelhetek és hogyan.

– Vállaltam, mert muszáj volt. S a muszáj nagy úr. Nincsen kenyérünk Kolozsváron, kellett a ruhanemű és fehérnemű. A szék és ágy is. Amit még otthon össze tudtam szedni.

– Otthon? Hát nem Kolozsvárt van otthon az úr?

– Csak október óta. S az is muszájból. Ide kellett fussunk...

– Október – morogja a gazda. – Szóval most októberben.

– Akkor, most két hónapja.

Gondolkozott:

– A németek?

– Nem.

– Akkor hát a ruszók?

– Azok sem.

– Hát akkor kik?

Megint csak gondolkodtam egy kicsit.

– A dél-erdélyi zsandárok meg a gárdák.

Mintha megütöttem volna:

– Mit mondott, uram?

– Az igazat. Mert kérdezte. A zsandár támadt reánk, és ő hozta reánk a gárdákat. El kellett fussunk. Csak úgy, a rajtunk való gúnyában. Semmit a házból ki nem hozhattunk. S gyalog bé Kolozsvárra... És aztán prédáltak és romboltak: házat, pajtát, mindent. És elhordtak bútort, gabonát, állatokat. Az maradt meg, amit itt ma látott. Ez a két kicsi ló, a szekér s holmi, amit ez az ember, aki itt most velem van s akkor nálunk volt, el tudott lopni a tolvajok elől... Ennyi az egész. S most én is Kolozsvárt várom a rendet és békességet.

– Nem tudom, milyen rendet és békességet vártok ti, magyarok.

Halk volt a hangja, és valami mintha reszketett volna benne.

– Nincsen sokféle békesség és rend. S ez meglesz bizonyosan. Mert kell és muszáj, hogy meglegyen.

Mozdulatlanul és szó nélkül állott ott a házigazdám az ágy előtt, és nézett szembe velem. Aztán elfordult.

– Csendes nyugodalmat kívánok, uram. A lámpást itt hagyom, ha szükségetek volna reá...

Kiment, és behúzta maga után az ajtót csendesen. Én meg eloltottam a lámpást...

*

Másnap korán keltünk, de a gazdánk megelőzött. Felesége monddta, hogy még szürkületben elindult a szekérrel fiastul: az erdőre fáért. Nem búcsúzhattam el tőle, amit őszintén sajnálok ma is.

...Talán két esztendő múlva megint ott szekereztem el, és kerestem. De már mások laktak a házban: egy román munkáscsalád, jófajta, vidám emberek. Ők mondták, hogy elköltöztek valahová. Hogy hová, nem tudták... Eltűntek hát, mint az a világ, melynek csak vak eszközei voltak...

*

Mikor világos reggel vidáman és most gond nélkül benn szekerezünk már a városban, beszélgetés közben azt találtam mondani:

– Szerettem volna többet is tudni erről a mi gazdánkról.

– Nemszeretem ember.

– Hagyja! Nem rosszfajta ember az, csak könnyű ember nehéz időkben.

– Nem értem.

– Nem baj, Ferenc. De hazamenet mégis meg kellene keresse azt a Kozma cimboráját, és kikérdezze.

– Nemigen kaphatom én azt meg, aki nincsen.

– Nincsen-é?

– Sohase is volt. Se itt, se másutt.

– Hát akkor mi a fenének kérdezősködött utána tegnap?

– Valamit csak kellett kérdeznek, hogy megszólíthassam. S így elhitte azt is, hogy nem vagyunk zsványok, s szállást adott, lám. Hát ezért...

S nagyot kacagott Antal Ferenc, aki nemcsak földmíves volt, hanem sok világot bejárt fuvarosember.

*

Ez történt 1944-ben, egy december végi napon, karácsony ünnepe előtt talán egy héttel. S így történt, ahogy azt most elmeséltem.